

Revolutionair tegen wil en dank

Maarten Luther 525 jaar

[Achtergrond](#) - 12 november 2008

(12 november 2008) In Duitsland loopt het aantal gelovigen al jaren terug, maar toch spreekt Maarten Luther nog steeds tot de verbeelding. Gisteren was het Sint Maarten en precies 525 jaar geleden dat Maarten Luther (1483-1546) een dag na zijn geboorte is gedoopt.

Ruim een half miljoen bezoekers komen jaarlijks naar het Oost-Duitse stadje Wittenberg. Hier spijkerde hij volgens de legende in 1517 het papier met zijn beroemde 95 stellingen aan de poort van de slotkerk.

Zijn standpunten waren vooral gericht aan zijn theologische leermeesters en de aflaathandel. Deze verkoop van brieven, waarin de paus de zonden van de koper vergeeft, is in Luthers tijd een populaire manier voor de katholieke kerk om aan financiële middelen te komen. Vooral de bouw van de Sint Pieter in Rome verslond destijds veel geld.

Maar volgens Luther heeft God een directe relatie tot mensen, waardoor alleen God de mens kan vergeven. Opzettelijk of niet, Luther verkleinde zo de invloed van Rome en raakte de paus direct in zijn portemonnee.

Waarschijnlijk was de gezagsgetrouwe monnik helemaal niet van plan geweest om met de kerkelijke autoriteiten in de clinch te raken. Maar Luther had de neiging om vragen tot de bodem uit te zoeken en zijn geloof in God en het hiernamaals was sterker dan zijn angst voor de paus.

Tegenwoordig staat Luthers persoon meer in de belangstelling dan de vele mythen die de literair begaafde ex-monnik overigens zelf naar hartelust de wereld in hielp. Onlangs analyseerden archeologen onder grote publieke belangstelling zelfs Luthers vuilnis.

Negentiende-eeuwse held

De waarheid over Luther is ook al interessant genoeg. In een tijd waarin maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in een stroomversnelling kwamen, schiep hij min of meer per ongeluk een nieuw wereldbeeld. Daarbij was zijn werk van groot belang voor de Duitse taal, waardoor hij in de negentiende eeuw ook

een held voor Duitse nationalisten werd.

Volgens de door zelfgecultiveerde legende bracht een onweer de rechtenstudent Luther er in 1505 toe zijn studie aan de wilgen te hangen en trad hij toe tot de strenge orde van Augustijnen. Toen hij onderweg van zijn ouders naar zijn studiestad Erfurt door noodweer werd verrast, beloofde Luther de heilige Anna om het klooster in te gaan, als zij hem veilig naar huis loodste.

Lutherkenners denken dat het onweer hooguit de doorslag gaf bij een allang gerijpt besluit. Luthers belangstelling voor de bijbel is al van eerdere datum. Een levensgevaarlijke verwonding die hij opliep bij het schermen en de dood van enkele medestudenten door de pest, brachten waarschijnlijk een existentiële crisis bij de student teweeg.

Conflict met de Kerk

Luther schopte het tot professor in de theologie. Vanaf 1514 stortte hij zich op het raadsel van Gods gratie en dat bracht hem uiteindelijk in conflict met de katholieke kerk. Luther concludeerde dat de goddelijke genade niet te koop is. Ook niet met de aflatenhandel, waar Rome zoveel geld mee verdiende.

Dankzij de opkomende boekdrukkunst kon Luther gemakkelijk een vereenvoudigde versie van zijn Wittenbergse stellingen in omloop brengen. Bovendien werd hij gesteund door politieke machten als de Saksische keurvorst Frederik de Wijze. De lokale machthebbers zagen in Luthers ideeën een argument om de enorme wereldlijke macht van de paus en de door hem benoemde keizer te breken.

De paus en de keizer dreigden meerdere malen Luther te excommuniceren. Voor alle belangrijke hoogwaardigheidsbekleders van zijn tijd in de Rijksdag van Worms verklaarde Luther in 1521 trouw te blijven aan zijn geweten. "Hier sta ik", zou hij volgens de overlevering hebben gezegd, "ik kan niet anders." Historici hebben hun twijfels over deze lezing.

Bijbelvertaling

Zeker is wel dat Luther vanaf die dag door het Edict van Worms werd verstoten door de kerk. Ook verklaarde het edict hem vogelvrij. Met hulp van Frederik de Wijze dook Luther onder op kasteel Wartburg bij Eisenach, waar hij onder de schuilnaam "Junker Jörg" verbleef. Hier werkte hij aan zijn wereldberoemde, in Duitsland nog steeds gebruikte bijbelvertaling.

Luther streefde ernaar om de bijbel in zijn oorspronkelijke vorm voor een zo groot mogelijk publiek toegankelijk te maken. Zo ligt zijn uit de talloze dialecten samengesmede bijbelvertaling ten grondslag aan de Duitse taal, zoals wij die nu

kennen.

Bij zijn vertaling keek hij naar eigen zeggen “het volk naar de mond” en gebruikte daarbij uitdrukkingen, die tot op de dag vandaag in omloop zijn. Luther was wars van gekunsteldheid: “Preek wat je wilt, maar preek niet meer dan veertig minuten,” is een gevleugelde uitspraak van hem.

Ondanks zijn affiniteit met ‘het gewone volk’ bleef hij ook gezagsgetrouw. Zo veroordeelde hij de gewelddadige opstand van de boeren tegen de plaatselijke vorsten. De opstandelingen hadden deze gerechtvaardigd met het op Luther gebaseerd argument dat de bijbel geen reden noemt voor de destijds enorme vorstelijke macht.

Luther, die bij de vorsten hoog in aanzien stond, distantieerde zich echter van de opstand, die uiteindelijk bloedig werd neergeslagen. Volgens sommige historici is Luther daarom mede verantwoordelijk voor de late en moeizame Duitse bekering tot de democratie.

Antisemitische denkbeelden

Ook Luthers antisemitische denkbeelden liggen gevoelig. Zo vonden eeuwen later de nazi’s voldoende inspiratie bij de kerkhervormer, die onder meer opriep om synagogen in brand te steken. Fysiek geweld tegen joden veroordeelde hij overigens wel.

Met het eind van de boerenopstand komt de - door de keizer uiteindelijk gedoogde - nieuwe hervormde kerk in handen van de regenten te liggen. Luther bemoeit zich weinig met dit proces. Hij heeft de kerk nooit willen splijten, maar alleen van binnenuit willen hervormen.

Hij bleef als theoloog de politiek en de kerkhervorming becommentariëren, maar niet meer met de enorme gevolgen van weleer. In februari 1546 overleed hij aan een hartstilstand. De wereld heeft hij dan al definitief veranderd.

Carine de Jonge promoveert in München en schrijft regelmatig voor het Duitslandweb.

Afbeeldingen:

[DPA/Picture Alliance](#)

[Mikey G. Ottawa, www.flickr.com](#) ↪

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/865/revolutionair-tegen-wil-en-dank>